

Elisabeth Haapatalo
Borgå

Working with fathers in psychoanalytic parent-infant psychotherapy

Baradon, Tessa (Ed.) (2019): Working with fathers in psychoanalytic parent-infant psychotherapy. London & New York, Routledge.

Jag läste under sommaren 2020 med stor behållning den utmärkta, av Tessa Baradon editerade, boken *Working with fathers in psychoanalytic parent-infant psychotherapy*. Boken är en artikelsamling som börjar med ett av Tessa Baradon skrivet förord, där bokens ämne, att arbeta med fäder i psykoanalytisk terapi för föräldrar med små barn, tydliggörs på ett uttömmande sätt. Förordet presenterar också de artiklar som ingår i boken, som består av 14 bidrag skrivna av 12 olika författare. Författarna är sakkunniga inom psykoanalys, barnpsykoanalys, psykoterapi för föräldrar med spädbarn och små barn, barn- och ungdomspsykiatri, psykologi och socialpsykologi. Boken avslutas med några delar där författarna Björn Salomonsson, Kai von Klitzing och Tessa Baradon reflektivt kom-

menterar bokens elva första kapitel. Detta ger läsaren en upplevelse av att få följa med ett utbyte av synpunkter och observationer – det känns som om man skulle delta i en mångsidig, stimulerande och sammanställande diskussion vid en psykoanalytisk kongress. Skrivandet av en recension till denna bok var är ett intressant och utvecklande arbete.

Jag kommer i det som följer att ta upp saker och teman som är centrala i denna bok, och i stället för att kommentera de olika artiklarna i tur och ordning reflekterar jag över bokens bärande tankelinjer.

Tessa Baradon ger i sitt förord till boken följande definition på psykoanalytisk psykoterapi för föräldrar och små barn: det är en vårdform som koncentrerar sig på att upptäcka och rätta till sådana

störda interaktionsmönster mellan föräldrar och barn, som sannolikt kan hindra barnets psykiska och emotionella utveckling. Hon påpekar att fäder ofta förbigås i sammanhang där man strävar till att hjälpa småbarnsfamiljer med problemfyllt föräldraskap och svåra familjesituationer, liksom också i den vård som ges åt små barn som lider av problem i sin psykiska utveckling. Det råder en diskrepans mellan att man i samhället och inom vården allt mer inser och betonar pappans stora betydelse för barnets utveckling, samtidigt som man fortfarande mest undersöker faktorer i moderns och barnets relation, och oftare riktar den terapeutiska hjälpen till mödrar med små barn. Redan i förordet och genom hela boken tydliggörs hur allvarliga konsekvenser pappans svårigheter i sina faderliga funktioner har för små barns utveckling. Samtidigt visar många av bokens fallbeskrivningar hur pappor med hjälp av psykoanalytisk psykoterapi för föräldrar och små barn kan rätta till problematiska interaktionsmönster i relationen far-barn och i den triadiska far-mor- barn relationen. Med terapins stöd kan pappan få styrka att hävda sin roll i familjen och i relation till sitt barn.

Bokens röda trådar

En bärande tanke, som tas upp redan i förordet, för att sedan på ett förtjänstfullt sätt löpa som en röd tråd genom både bokens teoretiska framställningar och fallbeskrivningarna, handlar om det lilla barnets möjlighet att påbörja och genomföra en psykisk process där faderns närvaro internaliseras till en del av självet och de egna psykiska funktionerna. Också den viktiga frågan om triaden mor-far-barn, och internaliserandet av det triadiska, tas upp från och med förordet, och behandlas sedan fortlöpande, och av många artikelförfattare. Många artiklar handlar om psykoterapi med föräldrar och små barn som behandlingsform. Det är sällsynt att man i en artikelsamling som skrivits av flera olika personer lyckas belysa sammanhängande tanketrådar på ett tillräckligt mångsidigt och konsekvent sätt, men denna bok lyckas bra med detta.

1. Det internaliserade faderskapet

Författarna betonar genomgående att barnet behöver ha möjlighet att internalisera både en moders- och en fadersrelation. Bokens fallbeskrivningar ger oss många exempel på hur stort behovet av en internaliserad far är, och hur viktigt det är för det lilla barnet att kunna bygga upp en självupplevelse som även grundar sig på en kärleksfull relation till fadern – av att ha ett värde som son eller dotter till en man, av att som litet barn ha upplevt känslan av faderns omvårdnad och kroppsliga närvaro. Då fadern inte lyckas uppfylla sin roll, och/eller är frånvarande i barnets liv, internaliserar barnet en känsla av frånvaro och bär på en känsla av ett inre tomrum. Ett essentiellt maskulint stöd fattas och barnet kan inte i sitt själv väva in en upplevelse av en betydelsefull fadersrelation. Faderns relation till barnet är olik moderns och barnets relation. Faderns manlighet har en stor betydelse för barnet redan i början av livet. Redan för en liten baby är den kroppsliga upplevelsen av att bli hållen av fadern – en man – annorlunda jämfört med känslan i moderns famn. De alldagliga, till en början små, separationerna upplevs av barnet annorlunda i relation till fadern jämfört med det, hur det vardagliga livets avståndstaganden i förhållandet till modern känns.

Då en man ska bli far startas en inre process där mannens själv förnyas så att han på ett djupgående sätt så småningom bygger upp en identitet som far. Härvid aktiverar han sina egna internaliserade fadersbilder. Bokens första artikel, skriven av Dickon Bevington, är en vacker skildring av hur upplevelsen av att vara far internaliseras till en del av självet. Dickon Bevington beskriver på ett berörande sätt sin egen tillblivelse som far. Han lutar sig mot sina egna erfarenheter och säger att kommande pappor står inför uppgiften att fundera ut vad de ska göra, hur de ska vara och vem de ska vara, och denna process kommer väldigt fort efter att de överlag har börjat utveckla en känsla av kompetens och livslinje i sitt för-faderskapliga liv. Han ger också en inblick i hur det känns att som far ha till uppgift stöda barnet i separationen från modersobjektet.

Joan Raphael-Leff behandlar pappors olika sätt att orientera sig till faderskapet. Hon hänvisar till att hon genom kvalitativ, longitudinell forskning på 1970 talet kunde särskilja fyra olika sätt att vara och handla i fadersrollen. Pappan kan vara en deltagande far som ägnar sig åt babyn. Han kan vara en far som överlämnar barnets vård åt sin partner. En del pappor betonar ömsesidigheten i föräldraskapet och uppfattar på ett känsligt sätt de situationer där fadern behövs, och kan delta i vården av babyn. Vissa pappor går på grund av egna inre konflikter från en ytterlighet till en annan, och deltar stundvis hängivet i alla aspekter av barnets liv, för att i nästa stund helt ta avstånd från sitt barn. Författaren beskriver hur dessa olika sätt att uppfatta fadersrollen påverkar föräldraskapets och familjedynamikens utformande i situationer, där barnet har kommit till med hjälp av assisterad befruktning, men talar också om de mer vanliga sammanhang, där barnet fötts utan medicinsk hjälp.

2. Triaden

Kai von Klizing betonar i sin artikel att den paternala funktionen är könsbunden, trots vi i vårt moderna samhälle inkluderar till exempel familjer där föräldrarna är av samma kön, och trots att en del sakkunniga, till exempel Davies och Eagle (2013), för fram tanken att de faderliga funktionerna kan ses som separata i förhållande till faderns roll som man i familjen. Kai von Klizing citerar Davies och Eagle som i sin artikel för fram tanken att de paternala funktionerna utgörs av fyra aspekter: faderns roll som stödjande av den nödvändiga separationen inom den symbiotiska mor-barn relationen, faderns betydelse som möjliggörare av den för barnets tankeutveckling nödvändiga trianguleringen, den faderliga närvarons roll som stöd för barnets affektkontroll- och frustrationstoleransfunktioner och faderns medverkan till barnets trygghetskänsla. Vidare tar författaren upp att Davies och Eagle talar om att barnet för sin utveckling behöver ett andra objekt utöver modern. Detta andra objekt möjliggör uppbyggandet att en för barnets utveckling nödvändig triangel, som innefattar

modern- barnet och en "non-mother-third". Enligt Davies och Eagle behöver inte "non-mother-third"-objektet vara en man eller barnets far, utan det kan utgöras av något annan person som modern är engagerad i, eller till och med vara något abstrakt som modern hyser intresse för. Kai von Klizing håller med om att de av Davies och Eagle uppräknade funktioner är nödvändiga för att barnet skall kunna utvecklas tillräckligt väl. Däremot framhåller han bestämt att fadersrollen, liksom modersrollen, är könsbunden och att det är viktigt att barnet kan internalisera en objektrelation till en kvinnlig mor och till en manlig far. Författaren för tydligt fram att det inte räcker med ett "non-mother third" objekt, och tar på detta sätt ställning i en aktuell samhällelig debatt som också förs inom psykoanalysen.

Också Alejandra Perez hänvisar i sin artikel till Davies och Eagles tankar om den ovan nämnda paternala funktionens fyra dimensioner- dock utan att direkt ta ställning till om denna paternala funktion är könsbunden eller inte. Det hon talar om är nödvändigheten av att fadern har sin plats i barnets liv. Hon betonar att många mammor med en borderline lik personlighetstruktur inte förmår godta pappans roll i relation till barnet, utan förnekar faderns betydelse och, på grund av sin egen separations-individuationsproblematik, motverkar det att en fungerande triad mellan mor-far-barn uppstår. Hon ger en fallbeskrivning där hon ger ett fint exempel på hur man i psykoanalytisk psykoterapi för föräldrar och små barn kan arbeta för att återställa faderns plats i barnets liv och tidiga upplevelsevärld.

Björn Salomonsson betonar vikten av att båda föräldrarna i sitt psyke har internaliserat både maternal och paternal funktioner och tycks, till skillnad från Kai von Klizing, inte se dessa psykiska funktioner som så bundna till föräldrarnas kön.

Nödvändigheten att barnet får internalisera en triad betonas och åskådliggörs också av artikel författaren Louise Emanuel. Louise Emanuel beskriver via en tvåårig flickas fall på ett vackert sätt barnets behov av att kunna bygga upp ett internaliserat föräldrapar i sin inre värld. Detta internaliserade föräldrapar hjälper barnet att bearbeta

känslor av utanförskap, avund och rivalitet. Om barnet inte i tillräcklig mån har kunnat bygga upp en inre bild av ett enat och förenat föräldrapar blir det svårare att emotionellt förflytta sig till den oipala utvecklingsnivån. Louise Emanuel skriver, hänvisande till Ronald Britton, om hur barnet börjar bearbeta den oipala situationen genom att så småningom avstå från sin önskan att ensam äga modern och samtidigt växa till att acceptera föräldrarnas ömsesidiga relation. På detta sätt skapas ett triangulärt psykiskt utrymme i den inre världen.

Tessa Baradon, som medverkar med flera olika inlägg i boken, ger oss en beskrivning av hur man i psykoterapisituationen uppfattar det triadiska, och hur man arbetar med att främja det att familjen kan utveckla en tillräcklig och fungerande triadkonstellation.

Många av bokens författare hänvisar, som Louise Emanuel, till Ronald Brittons tankar om den internaliserade triadens stora betydelse för barnets utveckling. Detta kändes för mig speciellt viktigt. Ronald Britton har skrivit om hur en uppfattning om den oipala triangeln blir till i barnets inre värld. Barnet börjar redan tidigt bygga upp sin inre bild av denna triangel genom att det, först endast vagt och partiellt, uppfattar föräldrarnas ömsesidiga sexuella och generativa relation. Då barnet observerar föräldrarnas parrelation byggs ett inre triangulärt psykiskt utrymme upp inom barnets psyke. I detta inre triadiska utrymme ingår den oipala konstellationens tre medlemmar och alla deras potentiella relationer. Detta innebär att barnet nu kan skapa en självrepresentation som iakttagare av relationen mellan två andra människor, och också allt mer tolerera och bearbeta sina känslor i denna situation. Barnet kan nu också omfatta tanken på att själv vara observerad av andra. Från upplevelsen av att kunna bli föremål för andras observerande blickar föds en internaliserad förmåga till självobservation, självreglering och självreflektion (Britton, 1989). Barnet kan nu se på sig själv i interaktion med andra människor, och även urskilja sin egen roll i en triad. Barnets begynnande förmåga till självreflektion och till att reglera sig själv och sitt beteende banar vägen för utvecklandet av ett fungerande överjag (Haapatalo, 2019).

3. Om psykoterapi för föräldrar och små barn som behandlingsform

En av bokens stora förtjänster är att det ingår så många fina fallbeskrivningar. Man får liksom komma in i mottagningsrummet och lära sig av det pågående arbetet i relationen mellan föräldrarna, babyn och terapeuten.

Abel Fagin reflekterar i sin artikel kring den manliga psykoterapeutens roll och villkor i den psykoterapeutiska relation som uppstår i terapi för föräldrar med små barn. Han understryker att terapeuten för med sig sitt kön till terapituationen, och att terapeutens kön bildar en definitiv markör och ett transformativt element. Terapeutens kön påverkar det hur han upplever sina klienter i terapituationen och det hur klienterna upplever honom, med andra ord är det ett centralt element i det hur överföringen och motöverföringen formas. Fagin ger oss två fallvignetter, den ena ur en terapituation med en mamma med en baby och den andra ur en terapi av ett föräldrapar med en baby. Han använder sig i sitt resonemang på ett intressant sätt av Christoffer Bollas tankar om terapeuten som transformativt objekt. Då psykoterapeuten är en man kan han upplevas som ett manligt och faderligt objekt som modifierar föräldrarnas och babyns paternala introjekt. Christoffer Bollas hänvisar i sin artikel *The Transformational Object* (1979) till Winnicott och beskriver hur modern, i relation till sitt lilla barn, bidrar till att viktiga transformationer kan ske i barnets självstruktur. Dessa framsteg i utvecklingen är kopplade till moderns närvaro. Senare kommer barnets sfär av objekt att utvidgas. Bollas fortsätter med att klargöra hur överföringsrelationen i en psykoanalys vilar på det intrapsykiska mönster som bildats av spädbarnets relation till modern som transformativt objekt. (Bollas, 1979) Bollas talar inte specifikt om terapeutens kön som transformativt element, men man kan tillämpa hans tankar till att, som Fagin, förstå den manliga terapeutens roll i det överförings-motöverföringsmönster som aktiveras i psykoterapi för föräldrar med små barn. Jag kommer här att tänka på den finländska psykoanalytikerns Veikko Tähkäs begrepp funktionellt objekt

och funktionell identifikation. Veikko Tähkä har skrivit om olika former av internalisering. Han har beskrivit hur klienten i den psykoanalytiska relationen berikar sin självupplevelse med allt mer avancerade identifikationer. En stor del av denna identifikationsprocess leder till att klienten kan införliva objektets, alltså terapeutens, funktioner till tillgångar och förmågor inom det egna psyket (Tähkä, 1993). Jag tyckte mig se detta ske hos föräldrarna i de fall som Abel Fagin presenterade.

Också Yael Segal behandlar motöverföringsfrågor, och betonar nödvändigheten av att terapeuten tillräckligt kan bearbeta det personliga inslaget i sin motöverföring. Hon säger att det är viktigt att skilja på personlig motöverföring, som främst har sitt ursprung hos psykoanalytisten, och diagnostisk motöverföring, som kan ge oss information om, och förståelse för, klienten. Det personliga i motöverföringen är en fråga som är viktig att komma ihåg, men som man idag mer sällan tydliggör, trots att det var en bärande tanke i tidigare psykoanalytiska skrifter om motöverföring.

Björn Salomonsson skriver i bokens näst sista kapitel bland annat om överföring och motöverföring i psykoanalytisk terapi med föräldrar och små barn. Han reflekterar här på ett bra sätt, och med utgångspunkt i sin egen gedigna kliniska erfarenhet, kring de tankar som bokens övriga författare har fört fram.

Amanda Jones behandlar de fall där fadern är frånvarande i barnets liv och i terapin. Hon beskriver ett fall där en mamma som levde ensam med sin lilla son behövde terapeutisk hjälp på grund av sitt obsessiva behov att på ett omnipotent sätt kontrollera babyn, och då hon i sin interaktion med barnet upplevde honom nästan enbart via sina egna massiva projektioner. Mamman upplevde sitt moderskap som ett slags fångenskap, och babyns mentala hälsa var allvarligt hotad av mammans upplevelse och inställning till sin son. I denna relativt långa terapi kunde mamman litet i sänder bearbeta den bild hon hade av sin sons far, inse att hennes inre bild av sonens pappa var något som hade stor betydelse för barnets utveckling. På detta sätt kunde hon också förbereda sig för att bemöta sonens frågor om sin far.

Det transgenerationella temat och hur detta be-

möts i psykoanalytisk terapi för föräldrar med små barn tas upp av Amanda Joyce. Hon presenterar i sin artikel ett fall där en far på grund av sin tidiga förlust av sina föräldrar har upprättat ett psykiskt försvar som hindrar honom från att gå in i en emotionell relation till sin nyfödda son.

Marie Laznik beskriver i sin artikel hur en liten pojke i terapi för föräldrar och små barn får hjälp med att i sitt inre upprätta ett skyddande och starkt fadersintjekt. Detta kan ske efter att föräldrarna i terapin har kommit till insikt om vikten av att den paternala funktionen och fadersrollen får ett tillräckligt utrymme inom familjen. Vid läsandet av Marie Lazniks artikel får man en fin inblick i hur det lacanianska tänkandet fungerar i en klinisk situation.

En enda bok kan inte innehålla allt, men ett tema som jag saknade handlar om utbildningen av psykoanalytiker inom denna terapiform. Ett kapitel om hur utbildningen sker, och kanske även om olika pedagogiska frågor i samband med denna sorts utbildning i psykoanalytiskt orienterad psykoanalytisk terapi, skulle sitta väl inom bokens pärmar. Kanske skulle ett sådant kapitel också uppmuntra yrkesmänniskor att söka sig till utbildning i psykoanalytisk terapi för föräldrar med små barn. En sak som också kunde ha behandlats är det hur man inom den psykoanalytiska vården kan och bör samarbeta. Vid läsandet av dessa fallbeskrivningar kom jag ibland att tänka på att många av klienterna verkade vara i tydligt behov av en individuell psykoanalytisk terapi som fortsättning till psykoanalytisk terapi för föräldrar med små barn.

Några avslutande ord

Jag tackar tidningen Mellanrummets redaktörer för att jag blev tilldelad uppgiften att recensera denna unika bok. Särskilt uppskattar jag avsnitten om mor-far-barn-triadens betydelse för spädbarnets utveckling. Jag uppmanar er alla att läsa den här boken! Boken kan med fördel användas i undervisningen inom olika slags psykoanalytiska utbildningar, speciellt i seminarier där man behandlar den tidiga interaktionen mellan föräldrar och små barn.

Källor

- Bollas, C. (1979): The Transformational Object. *Int. J. of Psycho. Anal.*, 60(1), 97-107
- Davies, N. & Eagle, G. (2013): Conceptualizing the Paternal Function: Maleness, Masculinity or Thirdness? *Contemporary Psychoanalysis*, 49(4), 559-585
- Haapatalo, E. (2019): On the Development of a Benign Superego – Thoughts Arising from Psychoanalytical Work with Children and Grown-ups. *The Scandinavian Psychoanalytic Review*, 42(1), 27-35
- Tähkä, V. (1993): *Mind and Its Treatment. A Psychoanalytic Approach*. International Universities Press.

Elisabeth Haapatalo, psykoanalytiker (IPA), Finlands psykoanalytiska förening, barn- och ungdomspsykoanalytiker, utbildningspsykoanalytiker.

elisabeth.haapatalo@elisanet.fi